



انجمن علمی فقه‌پژای تطبیقی ایران



فصلنامه حقوق برای بین الملل

Volume 2, Issue 4, 2024

The Global Response to the International Crimes of the Islamic State in Iraq and Syria (ISIS)

Alireza Shekarbeigi*¹

1. Assistant Professor, Department of Law, Payame Noor University, Tehran, Iran. (Corresponding Author)

ARTICLE INFORMATION

Type of Article:

Original Research

Pages: 59-71

Corresponding Author's Info

ORCID: 0000-0001-8657-3149

TELL: +982188693250

Email:

alireza.shakarbaigi@pnu.ac.ir

Article history:

Received: 29 Jun 2024

Revised: 14 Sep 2024

Accepted: 15 Sep 2024

Published online: 21 Dec 2024

Keywords:

International Crimes, Security of Nations, Islamic State of Iraq and Syria, United Nations, Security Council, International Criminal Court

ABSTRACT

The Islamic State of Iraq and Syria (ISIS) rose to global prominence in 2014, when its militants seized large swathes of territory in northwestern Iraq and eastern Syria, taking advantage of the ongoing civil war in Syria and Iraq's collapsing local militias. The Islamic State assumed some state functions in areas under its control, such as collecting taxes and organizing basic services. Policing, education, and healthcare were, of course, conducted in accordance with its strict interpretation of Islamic law. There have also been widespread reports of sexual violence by ISIS, including forced marriages and sexual slavery. Witness accounts and the group's own propaganda indicate that ISIS continues to rely on extreme violence against civilians to enforce its orders and ensure compliance: public executions, amputations, and floggings were common, and the bodies of the executed were often displayed as a warning against disobedience. The government's stated goal is therefore to consolidate and expand its control over the territory once ruled by early Muslim caliphs, and to govern through the implementation of its own strict interpretation of Sharia. The group's power and expansion program pose a growing threat to U.S. regional allies and U.S. installations and personnel in the Middle East, as well as in the West.



This is an open access article under the CC BY license.

© 2024 The Authors.

How to Cite This Article: Shekarbeigi, AR (2024). "The Global Response to the International Crimes of the Islamic State in Iraq and Syria (ISIS)". *Journal of International Criminal Law*, 2(4): 59-71.



انجمن علمی فقه‌پژای تطبیقی ایران

فصلنامه حقوق جزای بین‌الملل

www.iclj.ir



فصلنامه حقوق جزای بین‌الملل

دوره دوم، شماره چهارم، زمستان ۱۴۰۳

واکنش جهانی به جنایات‌های بین‌المللی دولت اسلامی در عراق و سوریه

علیرضا شکرپیگی *

۱. استادیار، گروه حقوق، دانشگاه پیام نور، تهران، ایران. (نویسنده مسؤول)

چکیده

دولت اسلامی عراق و سوریه در سال ۲۰۱۴، زمانی که اعضای آن، مناطق وسیعی را در شمال غربی عراق و شرق سوریه فتح کردند، با استفاده از جنگ داخلی جاری در سوریه و نیروهای نظامی محلی در حال فروپاشی عراق، شهرت جهانی پیدا کرد. دولت اسلامی برخی از وظایف دولتی را در مناطق تحت کنترل خود به عهده گرفت، مانند جمع‌آوری مالیات و سازماندهی خدمات اساسی. البته پلیس، آموزش و مراقبت‌های بهداشتی مطابق با تفسیر سختگیرانه آن از قوانین اسلامی انجام می‌شد. همچنین گزارش‌های گسترده‌ای از خشونت جنسی توسط دولت اسلامی، از جمله ازدواج‌های اجباری و بردگی جنسی وجود دارد. گزارش‌های شاهدان و تبلیغات خود این دولت نشان می‌دهد که دولت اسلامی همچنان به خشونت شدید علیه غیرنظامیان برای اجرای احکام خود و اطمینان از تبعیت مردم تکیه می‌کند: اعدام‌ها، قطع عضوها و شلاق زدن در ملاء عام معمول بود و اجساد اعدام‌شدگان اغلب به عنوان هشدار در برابر نافرمانی در معرض دید عموم قرار می‌گرفت. بنابراین هدف اعلام شده این دولت تحکیم و گسترش کنترل خود بر سرزمینی است که زمانی توسط خلفای اولیه مسلمان اداره می‌شد و از طریق اجرای تفسیر دقیق خود از شریعت حکومت می‌کند. قدرت و برنامه توسعه این دولت تهدید فزاینده‌ای برای متحدان منطقه‌ای ایالات متحده و تاسیسات و پرسنل ایالات متحده در خاورمیانه و همچنین در غرب است.

اطلاعات مقاله

نوع مقاله: پژوهشی

صفحات: ۵۹-۷۱

اطلاعات نویسنده مسؤول

کد آرکاید: ۳۱۴۹-۸۶۵۷-۱-۰۰۰۰-۰۰۰۰

تلفن: +۹۸۲۱۸۸۶۹۳۲۵۰

ایمیل:

alireza.shakarbaigi@pnu.ac.ir

سابقه مقاله:

تاریخ دریافت: ۱۴۰۳/۰۴/۰۹

تاریخ ویرایش: ۱۴۰۳/۰۶/۲۴

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۳/۰۶/۲۵

تاریخ انتشار: ۱۴۰۳/۱۰/۰۱

واژگان کلیدی:

جنایات‌های بین‌المللی، امنیت ملت‌ها، دولت اسلامی عراق و سوریه، سازمان ملل متحد، شورای امنیت، دیوان کیفری بین‌المللی.

خوانندگان این مجله، اجازه توزیع، ترکیب مجدد، تغییر جزئی و کار روی حاضر به صورت غیرتجاری را دارند.



© تمامی حقوق انتشار این مقاله، متعلق به نویسنده می‌باشد.

مقدمه

امنیت بین‌المللی، از جمله حمایت از مقابله با جنایت‌های بین‌المللی، را مورد ملاحظه قرار داد^۱، البته باید اذعان داشت پدیده دولت اسلامی نه تنها برای خاورمیانه، بلکه برای تمام جهان، تهدیدی جدی است. تشکیل چنین نیرویی در هر حوزه جغرافیایی ناشی از ضعف در نظام کنترل حکومت است و تضعیف قدرت متمرکز در عراق و به دنبال آن در سوریه زمینه‌ساز به وجود آمدن این پدیده گردید که به دنبال آن ائتلاف ناقص و متعارض بازیگران سیاسی ضد دولت اسلامی، باعث بقا و توسعه آن گردید (خندق، ۱۴۰۲: ۱۵۱).

از این رو، جامعه بین‌المللی که با ابزارهای سنتی خود (تحریم‌ها، مداخلات و غیره) که با ماهیت مخاصمات معاصر مناسب نیستند، محدود شده است. حقوق بین‌الملل که در اصل برای تنظیم اقدامات نظامی توسط دولت‌ها طراحی شده بود، برای دستیابی به این هدف تلاش می‌کند و در مورد گروه‌های مسلح غیردولتی کاربرد ضعیفی دارد.

کلیه جنایت‌های بین‌المللی نظیر اقدام‌های ارتكابی از سوی بازیگران غیردولتی نظیر القاعده در حادثه ۱۱ سپتامبر ۲۰۰۱ و دولت اسلامی در سوریه و عراق که به طور صرف نمونه‌هایی از دامنه و جدی بودن جنایت‌های بین‌المللی در سراسر جهان است، دو امر را ثابت می‌کند: نخست این که جنایت‌های بین‌المللی به طور صرف جرایمی نیست که از سوی یک گروه مذهبی یا آزادی‌خواه در خاورمیانه و آفریقا^۲ علیه یک کشور غربی تنظیم شده باشد، بلکه این نوع از جرایم، از آن جهت جهانی است که حتی به نظر می‌رسد، حتی شهرها و کشورهای که مشکوک به هم‌دستی با مرتکبان جنایت‌های بین‌المللی هستند، از این جنایت‌ها رنج می‌برند؛ دوم، ماهیت بین‌المللی و جدی بودن جرم قضاوت‌شده با توجه به نحوه و تعداد افرادی که

تهدیدی که جنایت‌های بین‌المللی برای صلح و امنیت بین‌المللی ایجاد کرده، تهدیدی جدی محسوب می‌شود. آمار موجود حاکی از آن است این پدیده نسبت به آنچه که اغلب تصور می‌شد، چالشی کم‌اهمیت برای نظم و رفاه جهانی نیست.

در سال‌های اخیر جامعه بین‌المللی شاهد ظهور دولت اسلامی عراق و شام و وحشت‌آفرینی آن در نقاط مختلف جهان به خصوص خاورمیانه بوده است که با اقدامات خشونت‌آمیز خود صلح و امنیت بین‌المللی را به شدت به مخاطره افکنده است. جنایت‌های بین‌المللی ارتكابی، بررسی قابلیت اعمال حقوق بین‌الملل بر این قبیل بازیگران غیر دولتی را ایجاب می‌نماید. همچنین علی‌رغم اقدامات مختلف صورت گرفته به منظور مبارزه با این دولت، تاکنون تعقیب، محاکمه و مجازات اعضای آن محقق نشده است (زرنگار، ۱۳۹۸: ۲۱۱). وقایع رخ داده در سوریه و عراق در مسیری قرار گرفته که جهانیان و طرفداران حقوق کیفری بین‌الملل انتظار دارند که متولی فعلی اجرای عدالت کیفری، یعنی دیوان کیفری بین‌المللی به محاکمه و سزادهی کسانی بپردازد که حقوق اولیه انسان‌ها را نادیده گرفته و شنیع‌ترین جرایم را رقم می‌زنند (لسانی و یدائی‌امتاب، ۱۳۹۴: ۵۱).

قطع‌نامه ۲۵۶۰ شورای امنیت طی ۲۹ دسامبر ۲۰۲۰ دائر به تهدیدهای صلح و امنیت بین‌المللی ناشی از جنایت‌های بین‌المللی با ابراز نگرانی شدید خود از حضور، نظام اعتقادی و اقدام‌های دولت اسلامی و القاعده و حضور روزافزون وابستگان آن‌ها در سراسر جهان، با یادآوری اهمیت تعهدات دولت‌های عضو براساس منشور ملل متحد و تأکید بر تحریم‌ها به‌عنوان ابزار مهم تحت منشور ملل متحد در حفظ و احیای صلح و

^۱ - لازم به ذکر است در آگوست ۲۰۱۶، در جمهوری دموکراتیک کنگو، نیروهای دموکراتیک متفقین گزارش دادند که ۶۰ تا ۱۰۰ نفر را در شهر بنی به‌عنوان بخشی از حمله دهشتناک خود قتل عام کرده‌اند:

- Aljazeera, "Scores 'Hacked to Death' in Machete Attack in DR Congo", [15 Aug 2016] Aljazeera (online), available at: < <http://www.aljazeera.com/news/2016/08/scores-hacked-death-machete-attack-dr-congo-160814133550565.html>>.

^۱ - United Nations Security Council, Resolution 2560 (2020).

^۲ - جریان ایدئولوژی دولت اسلامی، یکی از مهمترین دغدغه‌های جهانی و تهدید بزرگ منطقه‌ای، به خصوص در کشور عراق و حتی سوریه است. علی‌رغم شکست این دولت در عراق، اما هیچگاه نمی‌توان از ظهور مجدد آن غافل شد. باید در نظر داشت با وجود بحران‌های مختلف اجتماعی، سیاسی و اقتصادی در عراق و حتی سوریه، ممکن است به مانند گذشته زمینه و فرصت برای ظهور دوباره این دولت فراهم شود (شفاعت و همکاران، ۱۴۰۰: ۱۰۱).

داعش رهبر و قلمرو خود را از دست داده است، اما ایدئولوژی آن هنوز شایع است. مبارزان داعش اکنون در جمعیت محلی آمیخته شده و همچنان به حملات پراکنده ادامه می‌دهند و هنوز هم تهدیدی در عراق و سوریه ایجاد می‌کنند. آنها همچنین دسترسی خود را در سطح جهان گسترش داده‌اند، با گروه‌های وابسته در چندین کشور که حملات کشنده‌ای را انجام داده‌اند (Cuyckens, 2021: 587-588).

دولت اسلامی در واقع ادامه تشکیلاتی یک گروه از سلفی‌های جهادی در عراق به رهبری «ابومصعب زرقاوی» می‌باشد. گروه زرقاوی عضو القاعده بود و سال ۲۰۰۶ در عراق کشته شد.^۳ او در اعلامیه‌های خود همواره به فتاوی «ابن تیمیه» استناد می‌کرد. خلیفه موصل نیز پیشوای خود را ابن تیمیه می‌داند. ابن تیمیه پدر معنوی همه گروه‌های جهادی است.

گروه‌های جهادی، ایجاد و استقرار حکومتی دینی و اجرای شریعت اسلامی را از مهم‌ترین تکالیف شرعی خود می‌دانند (Liz, 2014: 18). دولت اسلامی مشهور به تفسیر و قرائت خشن وهابیت از اسلام (Nabih, 2014: 12) و خشونت وحشیانه‌اش (Terrence, 2014: 14) علیه شیعه و مسیحیان است و به قدری تندرو و سخت‌گیر است که با دیگر گروه‌های اسلام‌گرای سلفی، از جمله «جبهه النصره»^۴ شاخه رسمی القاعده در سوریه نیز درگیر جنگ شده^۵ و در فوریه ۲۰۱۴ ایمن الظواهری، رهبر القاعده به‌طور رسمی هرگونه انتساب دولت اسلامی به القاعده را رد کرده است.

در چنین حملاتی کشته شده‌اند، اثبات می‌کند که جنایات‌های بین‌المللی در واقع یک بزهکاری بسیار جدی است که تحت قوانین عادی نمی‌توان با آن مقابله کرد.^۱

بی‌تردید جنایاتی که اعضای دولت اسلامی مرتکب شده است، جنایات جدی جامعه بین‌المللی است و صلح، امنیت و رفاه منطقه و جهان را تهدید می‌کند.

این مقاله برای مطالعه منابع، اطلاعات و داده‌ها روش کتابخانه‌ای و توصیفی - تحلیلی را مورد استفاده قرار می‌دهد.

۱- دولت اسلامی: نحوه تأسیس و اقدامات آنها

«دولت اسلامی عراق و سوریه»^۲ با نام اختصاری «داعش» جدا شده از القاعده یک گروه مجرمانه و غیرقانونی و البته نامشروع مسلح با اندیشه و شیوه سلفی جهادی است که از منظر گرایش‌های عقده‌تی و فکری و نیز چهارچوب رفتاری رویکرد یکسانی با القاعده دارد و اعضای آن تشکیل خلافت اسلامی و اجرای شریعت در عراق و سوریه را هدف غایی قلمداد نموده‌اند. افزون بر این، رفتارهای این دولت در طول یک دهه اخیر و به‌ویژه طی سال‌های ۲۰۱۰ تا ۲۰۱۵ مؤید ویژگی رادیکالی و خشونت‌آمیز بودن آن با القاعده به‌شمار می‌رود (اسدی، ۱۳۹۳: ۲).

در اوایل سال ۲۰۱۹، داعش پس از دست دادن بخش اعظم قلمرو خود در عراق و سوریه، شکست خورد و در اکتبر ۲۰۱۹، ابوبکر البغدادی در طی یورش به رهبری نیروهای آمریکایی درگذشت. با این وجود، کارشناسان هشدار داده‌اند که اگرچه

^۵ - جنگ داخلی سوریه، به‌عنوان یک مخاصمات طولانی، ضمن جلب توجه بازیگران دولتی و غیردولتی در نظام بین‌الملل، یکی از مسائل متعددی است که نظام بین‌الملل را در دهه دوم قرن بیستم و یکم گرفتار کرده است. این مخاصمات همچنین شاهد مداخلات متعددی از سوی این بازیگران، به‌ویژه ایالات متحده بوده است که منجر به پرسش‌هایی در مورد چنین اقداماتی شده است. مداخلات ایالات متحده آمریکا در محدوده قانونی نیست و به این ترتیب، نقض حقوق بین‌المللی است، البته باید سازمان ملل متحد در قبال مداخلات غیرمجاز موضع محکم‌تری اتخاذ کند. برای انجام این امر، سازمان ملل باید پیش‌نویس تحریم‌هایی را پیش‌نویس کند که باید علیه هر کشور عضوی که خلاف رویه‌های هدایت مداخلات بشردوستانه است، اجرا شود (Ogunnowo, & Chidozie, 2020: 9).

^۱ - در این رابطه می‌توان ادعان داشت افغانستان، سوریه و هند بیشترین تعداد حملات را در سطح ملی در سال ۲۰۱۹ گزارش کرده‌اند. به‌طور کلی، سال ۲۰۱۹ بیش از ۸۳۰۰ حمله دهشتناک در سراسر جهان و حدود ۲۵۰۰۰ کشته بر اثر اقدامات دهشتناک داشته است:

<https://www.statista.com/statistics/236983/terrorist-attacks-by-country/>.

^۲ - ISIS: Islamic State of Iraq and Syria

^۳ - جهت کسب اطلاعات بیشتر راجع به «افکار و عقاید ابن تیمیه پدر فکری مکتب زرقاوی» به آدرس الکترونیکی «سازمان فرهنگ و ارتباطات اسلامی ایران» در ذیل مراجعه کنید:

<http://moscow.icro.ir/index.aspx?siteid=261&pageid=32738&p=53&showitem=11193>.

^۴ - نام کامل این جریان مسلح، «جبهه النصره لاجرار الشام (جبهه پیروزی آزادمدان شام)» می‌باشد که در اواخر سال ۲۰۱۱ تأسیس شد.

این دولت برای ورود به سایر کشورهای منطقه، ماهیت مجرمانه آن محرز است.

ماهیت تهدیدآمیز اقدامات ارتكابی دولت اسلامی برای صلح و امنیت بین‌المللی، از اصل «جنایات‌های بین‌المللی به‌عنوان تهدید صلح و امنیت بین‌المللی» نشأت می‌گیرد که در حقوق ملل متحد و حقوق مبتنی بر رویه بین‌المللی استوار گردیده است.

از جمله جنایاتی که در عصر جدید، اذهان جامع‌ه بشری را مشوش کرد، جنایاتی است که گروه‌های ارهابی چون اعضای دولت اسلامی در سوریه و عراق علیه زنان و کودکان انجام دادند (احمدی‌نژاد، ۱۴۰۲: ۴۰۷). البته باید تأکید داشت که دولت اسلامی به دنبال این بوده است که زنان و دختران سوریه را از زندگی عمومی محروم کند. زنان، اغلب با سنگسار، به دلیل تماس غیرمجاز با جنس مخالف کشته شده‌اند. مقررات داعش آنچه را که زنان باید بپوشند، با آنها ممکن است معاشرت کنند و در کجا ممکن است کار کنند، دیکته می‌کند (نصیرزاده و محمدعلی‌پور، ۱۴۰۱: ۱۰۸-۱۰۹).

۲- اقدامات سازمان ملل متحد در واکنش به دولت اسلامی

«کوفی عنان»، دبیرکل وقت سازمان ملل متحد در جلسه ویژه شورای امنیت با سازمان‌های بین‌المللی، منطقه‌ای و فرمانطقه‌ای در ششم مارس ۲۰۰۳ اظهار نمود: «پاسخ ما به جنایات‌ها و همچنین تلاش‌های ما برای پیشگیری از آن باید از حقوق بشر که مرتکبان قصد آسیب‌زدن به آن را دارند، حمایت کند. حقوق قابل احترام، آزادی‌های اساسی و نقش قانون در مهار جنایات‌های بین‌المللی از ابزارهای مهم به حساب می‌آیند و در هنگام بروز تنش هیچ امتیازی نباید داده شود.»^۱

شورای امنیت سازمان ملل متحد در نشست ۷۲۴۲ قطع‌نامه ۲۱۷۰ در ۱۵ آگوست ۲۰۱۴ تحت فصل هفتم منشور ملل متحد، شامل یک مقدمه و ۲۴ بند و شش پیوست، علیه شاخه‌های جدید القاعده در عراق و سوریه شامل دولت اسلامی و النصره به تصویب رساند.^۲ این قطع‌نامه از این جهت که

طی سال ۲۰۱۴، دولت اسلامی به سرعت بیش از ۳۰ درصد از خاک سوریه و عراق را تصرف کرد. در این فرآیند، میادین نفتی و پالایشگاه‌ها، دارایی‌های بانکی و آثار باستانی، تانک‌ها و تسلیحات به ارزش میلیاردها دلار (آمریکا) را به تصرف خود درآورد و به یکی از بزرگ‌ترین تهدیدها برای صلح و امنیت در خاورمیانه تبدیل شد (داوند و سام‌دلیری، ۱۴۰۱: ۲۰۹-۲۰۸). در تلاش برای تضعیف و شکست دولت اسلامی، ایالات متحده با کمک تعداد انگشت‌شماری از کشورهای غربی و عربی، هزاران بمباران و حملات موشکی کروز را علیه اهداف دولت اسلامی در عراق و سوریه از اوت ۲۰۱۴ انجام داد، درحالی‌که دولت عراق و دولت سوریه به اقدام نظامی خارجی علیه این دولت در داخل عراق رضایت داده بود.

یکی از نخستین مؤلفه‌های حقوقی مرتب با «توصیف» دولت اسلامی، لزوم تکمیل و تعمیق ماهیت مجرمانه آن از منظر نهادهای بین‌المللی و دولت‌ها است. به‌واقع، مجرمانه‌انگاری این دولت منوط به‌وجود درجه‌ای از دیدگاه و اعتقاد با اقدام دولت‌ها در این زمینه است. در شرایط حاضر، باوجود اقدامات برخی دولت‌ها در زمینه شناسایی دولت اسلامی و درج آن در گروه‌های مجرمانه (براساس تصمیمات و فرایندهای حقوق داخلی کشورهای مذکور) هنوز سیاست بین‌المللی در این زمینه که به توصیف مذکور ماهیت بین‌المللی و عام‌الشمول بدهد، اتخاذ نشده است.

شورای امنیت سازمان ملل متحد، مجمع عمومی و همچنین ارکان نهادهای منطقه‌ای همچون اتحادیه عرب، سازمان کنفرانس اسلامی و غیره به‌رغم جنایات‌های بین‌المللی آن‌ها در سوریه در سال‌های اخیر در اتخاذ چنین تصمیمی موفق نبوده و حتی عمدتاً چنین موضوعی را در دستور کار خود قرار نداده‌اند. بنابراین، افکار عمومی جهانی و آن هم متأثر از موج جنایات دولت اسلامی علیه غیرنظامیان و غارت اموال آن‌ها و همچنین اشغال برخی شهرها و روستاهای سوریه و عراق و تهدیدهای

^۲ - شکل و ظاهر قطع‌نامه ۲۱۷۰ شورای امنیت به‌گونه‌ای است که این تصور را در مخاطب ایجاد می‌کند که گویا شورای امنیت و به‌خصوص کشورهای غربی این بار به اهمیت مقابله با نسخه‌های جدید القاعده و در رأس آن، دولت اسلامی

^۱ - www.ohchr.org/English/issues/terrorism/index.htm. Australia Government (2004) Transnational Terrorism: The Threat to Australia: www.dfat.gov/publication/terrorism

انداخته و در نقض صریح ماده ۴۲ منشور ملل متحد بود، نمود؛ دوم، هماهنگی بین بخشی در سطح فعالیت‌های مختلف بسیار پایین است. در مقابل، یکی از تحولات سازمان ملل متحد در زمینه مقابله با دولت اسلامی، آمادگی آن برای مذاکره مستقیم یا غیرمستقیم با این دولت با هدف توقف کشتار در منطقه خاورمیانه بوده است که به نظر می‌رسد پیش از در باب مواجهه شورای امنیت ملل متحد با گروه‌های مجرمانه مسبوق به سابقه نبوده است.^۱

شکی نیست که اقدامات انجام شده توسط تعداد فزاینده ای از کشورها علیه دولت اسلامی ممکن است با لزوم کاهش دامنه جنایت‌های ارتكابی توسط این گروه توجیه شود. بنابراین تأسف آور است که شورای امنیت از فرصتی برای ایجاد بنیاد حقوقی لازم که به مشروعیت این فعالیت کمک می‌کند، استفاده نکرد.

۲-۱- شناسایی جنایت‌های بین‌المللی

بدون شک، جامعه بین‌المللی می‌تواند و باید در پاسخ به نقض گسترده حقوق بشر و ویرانی‌های انسانی که توسط داعش انجام می‌شود، کاری انجام دهند.

شورای امنیت در مورد دولت اسلامی دو بیانیه مطبوعاتی رییس شورا و یک قطع‌نامه (قطع‌نامه ۲۱۷۰) به اتفاق آرا صادر کرده است. در این اسناد، هرچند دولت اسلامی به‌عنوان یک دولت مجرمانه شناخته شده است، اما از مقوله جنایات جنگی این دولت غیرقانونی در مناطق مختلف عراق نامی به میان نیامده است. درواقع، پس از بررسی و ارزیابی اسناد مصوب از سوی شورای امنیت (به‌ویژه قطع‌نامه ۲۱۷۰) راجع به دولت اسلامی موارد زیر قابل استنباط است:

۱- دولت اسلامی، به‌عنوان یک دولت غیرقانونی و نامشروع تلقی شده است؛

محدودیت‌هایی را علیه این گروه‌ها و حامیان آن‌ها در نظر می‌گیرد، اقدامی در مبارزه با جنایت‌های بین‌المللی محسوب می‌شود. این قطع‌نامه، ضمن این که در شورای امنیت با اجماع اعضای شورای امنیت به تصویب رسید، در خارج از شورا نیز با استقبال کشورهای جهان به‌خصوص دولت‌های سوریه و عراق روبه‌رو شده است که طی سالیان متمادی و به‌ویژه سال ۲۰۱۴ بیش از دیگر کشورهای جهان قربانی حملات غیرقانونی و دیگر اقدامات دهشتناک دولت اسلامی و النصره شده‌اند (Addamah, 2014: 1).

قطع‌نامه ۲۱۷۰ به طور کلی به مبارزه با جنایت‌های بین‌المللی می‌پردازد، و بنابراین سایر قطع‌نامه‌های شورای امنیت در این رابطه را که در گذشته به تصویب رسیده است و سازکارهای مشخص شده در این فرایند، مانند تحمیل تحریم‌های اقتصادی است، مورد استناد قرار داد. این قطع‌نامه همچنین تأکید می‌کند که جنایت‌های ارتكابی از سوی دولت اسلامی به عنوان یکی از جدی‌ترین تهدیدها علیه صلح و امنیت بین‌المللی است. همچنین مجازات‌های مالی علیه سازمان‌های تروریستی و فعالان آنها را مجاز می‌کند و محدودیت‌های سفر را برای شش عضو دولت اسلامی تحمیل می‌کند. قطع‌نامه مزبور، بر لزوم مقابله با مبارزان خارجی یعنی افرادی که به جایی غیر از وضعیت ملیت یا محل زندگی خود سفر می‌کنند، برای برنامه ریزی یا انجام فعالیت‌های تروریستی یا کمک یا کمک به یا شرکت در چنین فعالیتی می‌پردازند (Richard, 2014: 9).

عملکرد سازمان ملل متحد در مقابله با دولت اسلامی، با نقدهایی همراه است: نخست، عدم واکنش سریع و به‌موقع در قبال جنایات این دولت است، به‌علاوه، شورای امنیت ملل متحد هیچ‌گونه واکنشی نسبت به ائتلاف بین‌المللی ضد این دولت به رهبری ایالات متحده که بدون مجوز این شورا به راه

عراق و سوریه تأکید دارد. در متن قطع‌نامه آمده است: «جنایت‌های بین‌المللی در هر شکلی یکی از جدی‌ترین تهدیدات برای صلح و امنیت بین‌المللی محسوب می‌شود و هرگونه جنایت‌های بین‌المللی در هر زمان و مکانی که صورت گیرد، بدون در نظر گرفتن انگیزه آن، جنایت محسوب می‌شود و غیرقابل توجیه است.»
¹ - <https://iiwfs.com>

و جبهه النصره پی برده‌اند و دیگر نمی‌خواهند همچون گذشته به بهره‌برداری‌های ابزاری خود از این گروه‌ها ادامه بدهند. درواقع بر مبنای همین تصور و برداشت بود که روسیه و چین نیز به‌عنوان متحدان سوریه در شورای امنیت به این قطع‌نامه که پیش‌نویس آن توسط انگلیس تهیه شده بود، رأی مثبت بدهند. از جمله موارد و مصادیق قطع‌نامه ۲۱۷۰ که یک چنین ذهنیت مثبتی را ایجاد می‌کند، می‌توان به این اشاره کرد که متن قطع‌نامه بر استقلال، حاکمیت، اتحاد و تمامیت ارضی

شورای امنیت با اتخاذ سیاستی دوگانه راجع به ماهیت و مفهوم جنایت‌های بین‌المللی دولت اسلامی، تنها بر مفهوم سوم (یعنی، حمله مجرمانه و غیرقانونی علیه گروهی از مردم عراق و یا مناطق آن) تأکید نمود، البته جنایت‌های بین‌المللی دولت اسلامی در مورد تهدید سایر کشورهای منطقه را هم تحت عنوان «تهدید منطقه» تصریح کرده، ولی هیچ‌گونه سازوکاری متناسب با واکنش به یک تهدید آینده منطقه‌ای مقرر ننموده است. در این زمینه، البته که دولت عراق می‌تواند حقوق و راهبردهای ملی خود علیه جنایت‌های بین‌المللی را در ابعاد مختلف اعمال و اجرا نماید. با این حال، در این زمینه، عراق بعد از اشغال، هنوز قادر به ایجاد یک حقوق قوی ضد مجرمانه نبوده و از ضعف‌های مهمی رنج می‌برد و فاقد ساختارهای هنجاری، پیگیری و اقدام ضد مجرمانه است.

۴- «جنایات دولت اسلامی»: شورای امنیت در این بیانیه، موارد متعددی از جنایات این گروه را در کشتار غیرنظامیان و نیروهای پلیس: آواره کردن صدها هزار نفر از سکنه عراق، ناپدید شدن گسترده مردم، گروگان‌گیری مأموران کنسولی و سیاسی دولت‌های خارجی نام برده است. با این حال، شورا نسبت به مؤلفه‌های حقوقی زیر اقدام و تصمیمی را اتخاذ نکرده است:

۱- اقدامات نظامی دولت اسلامی در برابر ارتش عراق، به‌عنوان یک مخاصمات مسلحانه غیربین‌المللی تلقی می‌شود، البته شورا به‌طوری کلی نسبت به نقض حقوق بشردوستانه توسط دولت اسلامی نظر داده است که می‌تواند تلویحاً به معنای قبول ماهیت مخاصمات مسلحانه در توصیف عملکرد این دولت و وضعیت عراق باشد؛

۲- با این‌که نقض‌های گسترده‌ای از حقوق بشر و حقوق بشردوستانه به‌ویژه غیرنظامیان، زنان و کودکان و اقلیت‌ها و همچنین نمایندگان سیاسی دیگر کشورها و حمله به اماکن دیپلماتیک و کنسولی مطرح شده است، شورا دقیقاً ارتکاب جنایات بین‌المللی اعم از جنایات جنگی یا علیه بشریت را احراز نکرده است.

۲- تهدیدهای دولت اسلامی در سه بُعد مردم عراق، کشور عراق و منطقه محرز شده است؛

۳- این دولت غیرقانونی و نامشروع تحریم شده است؛

۴- آثار غیرانسانی اقدامات این دولت در عراق که همراه با حملات مسلحانه بوده است، محرز و شناسایی شده است؛

۵- خرید نفت از دولت ممنوع اعلام شده است؛

۶- تردد اعضای دولت و استفاده از قلمرو دولت‌های منطقه، ممنوع شده است.

شورای امنیت از این‌که جنایت‌های بین‌المللی دولت اسلامی را در قالب مفاهیم امنیتی و حقوقی دیگر بتوان توصیف کرد، پرهیز نموده است. در این رابطه، سه مفهوم ویژه در حقوق بین‌المللی و به‌ویژه در پرتو کنوانسیون‌های چهارگانه ژنو و پروتکل‌های الحاقی آن، وجود دارد:

۱- «حمله مسلحانه»: همان مفهومی که در ماده ۵۱ منشور مقرر گردیده و اجازه دفاع مشروع را در مقابل آن می‌دهد؛

۲- «مخاصمات مسلحانه»: مفهومی که حکایت از مخاصمات غیربین‌المللی یا بین‌المللی می‌دهد و در نتیجه، با اعمال حقوق مخاصمات مسلحانه (از جمله حقوق بشردوستانه) همراه خواهد بود. در پرتو همین وضعیت است که ارتکاب جنایات علیه غیرنظامیان یا غارت اموال آن‌ها، تحت عنوان جنایت جنگی قابل تعقیب خواهد بود، در ضمن، جنایات ارتكابی دولت اسلامی در ابعاد مختلف، ضمن نقض اصول بنیادین حقوق بین‌الملل بشردوستانه، آستانه لازم برای تعقیب تحت جنایات بین‌المللی نسل‌کشی، جنایت علیه بشریت و جنایت جنگی را محقق ساخته‌اند (ساعدی و همکاران، ۱۳۹۹: ۸۰۹)؛

۳- «حمله غیرقانونی»: مفهومی که صرفاً مؤید وجود یک دولت غیرقانونی و اقدامات آن به‌صورت مسلحانه علیه امنیت یک گروه یا منطقه در یک کشور است، البته در مورد جنایت‌های بین‌المللی، این گستره به‌صورت فراملی خواهد بود.

¹ - 'Report on the Protection of Civilians in Armed Conflict in Iraq: 6 July - 10 September 2014'. United Nations, 26 September 2014, Geneva. Retrieved 11 November 2014.

قرار داده و از این که جامعه بین‌المللی مسؤولیتی را برای مقابله با این دولت بپذیرد، پیشگیری شده است.

شورای امنیت نباید به جنایت‌کارانگاری این دولت و اتخاذ تدابیر تحریمی و کنترلی این دولت در قالب قواعد ضدمجرمانه اکتفا می‌کند، بلکه اقدامات دولت اسلامی در عراق که با تشکیل دستجات نظامی، تجمیع تجهیزات سنگین جنگی و غارت انبارهای نظامی عراق در مناطق تحت اشغال و همچنین تجهیز از منابع دولت خارجی همراه بوده است، دارای سطح یک مخاصمات مسلحانه غیردولتی است.^۲

شورای امنیت در قطع‌نامه ۲۱۶۹ مورخ ۳۰ جولای ۲۰۱۴ دولت اسلامی را به‌عنوان دولت غیرقانونی شناخته است و نسبت به حمله‌های گسترده تهاجمی این گروه و گروه‌های غیرقانونی وابسته به آن‌ها که به خسارات شدید انسانی منجر گردیده، ابراز نگرانی جدی شده است، اما تمرکز اصلی شورا در این قطع‌نامه عمدتاً بر سرزمین و وحدت ملی عراق بوده، خسارات و صدمات انسانی اقدامات این دولت آن‌گونه که بایسته است، مورد توجه قرار نگرفته است.^۳

کمیسیون عالی حقوق بشر عراق که یک نهاد دولتی است، با صدور بیانیه‌ای مقرر داشته عناصر دولت اسلامی نسل‌کشی و جنایات ضدبشری علیه اقلیت‌ها در عراق مرتکب شده‌اند و این امر ایجاب می‌کند که جامعه بین‌المللی جلسه فوری شورای امنیت و شورای حقوق بشر ملل متحد در ژنو را برگزار کند تا جنایات دولت اسلامی علیه اقلیت‌ها و سایر اقشار مردم عراق را نسل‌کشی و جنایت ضدبشری قلمداد و عاملان آن را در دیوان بین‌المللی کیفری مورد پیگرد و مجازات قرار دهد.

کمیساریای عالی حقوق بشر ملل متحد که در نشست ویژه شورای حقوق بشر ملل متحد، مأمور تحقیق درباره نقض حقوق بشر در عراق شده بود، در سیزدهم مارس ۲۰۱۵ گزارش خود را مبنی بر ارتکاب جنایات بین‌المللی همچون جنایت جنگی، جنایت علیه بشریت و نسل‌کشی ارائه نمود. گزارش تنظیمی به

باوجود این، احراز جنایات بین‌المللی اقدامی حقوقی و منوط به رسیدگی‌های قضایی است، اما براساس گزارش‌های متعدد بین‌المللی اعم از دولتی و غیردولتی، ارتکاب جنایات جنگی و علیه بشریت شامل اعدام‌های خودسرانه، قتل افراد غیرنظامی، غارت اموال عمومی و خصوصی، تخریب آثار تاریخی و مذهبی، کشتار اعضای گروه‌های مذهبی و قومی به‌ویژه اقلیت‌ها، تجاوز جنسی به عنف^۱، ارباب جمعیت غیرنظامی، صدور دستور قتل عام بدون امان، محرز شده است. انتشار گسترده تصاویر مربوط به این جنایات در سطح بین‌المللی، هرگونه تردید درخصوص این جنایات را منتفی کرده است. بر این اساس، شورا می‌توانست به طرق زیر در برابر این «وضعیت» اقدام نموده و به اتخاذ تصمیم بپردازد:

۱- محکومیت نقض گسترده حقوق بشر و بشردوستانه و احتمال ارتکاب جنایات بین‌المللی توسط دولت اسلامی؛

۲- تشکیل کمیته حقیقت یاب در رابطه با جنایات بین‌المللی دولت اسلامی؛

۳- درخواست از دیوان بین‌المللی کیفری برای بررسی جنایات بین‌المللی در مخاصمات غیربین‌المللی دولت اسلامی در عراق از آغاز تاکنون.

بنابراین آنچه مطابق مفاد بیانیه مطبوعاتی شورای امنیت به ذهن متبادر می‌گردد، این که بیانیه مزبور از به‌کاربردن ماهیت اقدامات خشونت‌آمیز دولت اسلامی خودداری نموده است، درحالی که فقط بحث گروگان‌گیری و ناپدیدشدن صدها هزار نفر و تلاش این گروه برای ایجاد بی‌ثباتی در عراق عنوان شده و دلیل اصلی این امر هم آن است که سعی شده تا مطالبی در بیانیه مطبوعاتی شورای امنیت عنوان شود که درنهایت از ورود به فصل هفتم منشور شورای امنیت جلوگیری شود. جنایات‌های بین‌المللی دولت اسلامی با قوانین فعلی و حقوقی عراق قابل بررسی و رسیدگی است، اما شورای امنیت با بیانیه مطبوعاتی خود بار مسؤولیت در قبال دولت اسلامی را به‌عهده دولت عراق

^۲ - <http://www.farsnews.com/newstext.php?nn=13930403001405#sthash.NPYbUyWs.dpuf>.

^۳ - Security Council/RES/2169 (2014).

^۱ - دولت اسلامی در سراسر حکومت خود از یک سیستم کنترل و آزار و اذیت مبتنی بر ایدئولوژی استفاده کرد که منجر به خشونت جنسی گسترده‌ای شد که توسط و علیه مردان، زنان و حتی کودکان انجام شد.

دولت‌ها قادر به شناسایی و برقراری ممنوعیت‌های مسافرت، تأمین مالی و گردش کاری آن‌ها باشند.

بند نخست قطع‌نامه ۲۲۴۹ (۲۰۱۵)، به‌صراحت جنایت‌های بین‌المللی وحشتناک انجام‌شده توسط دولت اسلامی را که در ۲۶ ژوئن ۲۰۱۵ در سوسه، ۱۰ اکتبر ۲۰۱۵ در آنکارا، ۳۱ اکتبر ۲۰۱۵ بر فراز سینا، در ۱۲ نوامبر ۲۰۱۵ در بیروت انجام شد، محکوم کرد. مطابق بند پنجم قطع‌نامه، شورای امنیت از دولت‌های عضو خواست تا کلیه اقدامات لازم را با رعایت حقوق بین‌المللی، به‌ویژه با رعایت مفاد منشور سازمان ملل متحد و نیز حقوق بشر بین‌المللی، حقوق پناهندگان و حقوق بشردوستانه در قلمرو تحت کنترل انجام دهند. در بند ششم نیز از دولت‌های عضو درخواست می‌کند تا تلاش‌های خود را برای توقف جریان جنگجویان خارجی به عراق و سوریه و پیشگیری و سرکوب تأمین مالی جنایت‌های بین‌المللی تشدید کنند.

۲-۲- فرایند رسیدگی به جنایت‌های بین‌المللی

اولین جنبه رسیدگی به جنایت‌های بین‌المللی دولت اسلامی از حیث حقوق مبارزه با جنایت‌های بین‌المللی بوده که در این زمینه احراز و اثبات جنایات ارتكابی در چهارچوب معیارهای بین‌المللی است. از این‌رو، دو معیار برای شناسایی یک گروه به عنوان دولت غیرقانونی در حقوق بین‌الملل وجود دارد:

۱- معیار اول، این‌که یک گروه اگر برخلاف حقوق بین‌الملل باشد، می‌تواند دولت اسلامی را مجرمانه جلوه دهد؛

۲- معیار دوم، اقدامات گروه است که دولت اسلامی بر مبنای هردو معیار مجرمانه محسوب می‌شود و بر همین اساس لازم است دولت عراق و سایر دولت‌ها از طریق شورای امنیت سازمان ملل تلاش کنند تا دولت اسلامی ضمن درج در لیست سازمان‌های مجرمانه، آثار حقوقی متعدد بر عملکرد این دولت و حامیان آن اعمال گردد.

شورای امنیت سازمان ملل متحد از کلیه دولت‌ها درخواست کرده است که وفق قطع‌نامه ۱۳۷۳ (۲۰۰۱)، در مقابله با سازمان‌دهندگان و تأمین‌کنندگان اقدامات مجرمانه، ضمن همکاری با این نهاد بین‌المللی، تدابیر ملی را به‌منظور

طیف گسترده‌ای از نقض حقوق بشر شامل کشتار، شکنجه، برده‌گیری جنسی، تجاوز، تغییر اجباری باورهای مذهبی و سربازگیری کودکان اشاره دارد که برخی از آن‌ها به آستانه جنایت جنگی و جنایت علیه بشریت رسیده‌اند.

افزون بر اقدامات مزبور، شورای امنیت سازمان با تصویب قطع‌نامه ۲۱۷۰ بر نقض گسترده و سازمان‌یافته حقوق بشر و حقوق بشردوستانه توسط «دولت اسلامی عراق و سوریه» و «جبهه النصره» در قلمروی سرزمینی کشور عراق و سوریه تأکید نمود.^۱

قطع‌نامه شورای امنیت، هرچند به برخی از محورهای موردنظر راهبرد اوپاما علیه دولت اسلامی، یعنی ظرفیت‌سازی در دولت‌های در معرض خطر دولت اسلامی به‌منظور جلوگیری از رشد این گروه‌ها اشاره کرده، البته آن‌ها را مقید به رعایت موازین بین‌المللی و تمامیت ارضی دولت‌های مذکور نموده است، اما اجازه اقدامات یک‌سویه برای بسط ناامنی و بی‌ثباتی در جهان به بهانه مقابله با جنایت‌های بین‌المللی را نداده است. از این حیث، این قطع‌نامه بیش از آنکه غربی‌ها آن را مهر تأیید جهانی بر راهبردهای خود علیه دولت اسلامی می‌پندارند، تأییدی بر نیاز فوری به کنترل تردد «جنگجویان خارجی» است که مبادا تهدیدهای آن‌ها، دامن اروپا و آمریکا را بگیرد.

به‌طور کلی، شورای امنیت بار مسؤلیت مقابله با دولت اسلامی را برعهده دولت عراق قرار داده است و از همکاری ساختارهای سیاسی داخل عراق، از جمله حکومت اقلیم برای حفظ وحدت سیاسی و مقابله با جنایت‌های بین‌المللی استقبال نموده و در نتیجه، هیچ‌گونه همکاری بین‌المللی خاصی را در مقابله با دولت اسلامی مدنظر قرار نداده است.

تحریم دولت اسلامی به‌طور قطع یکی از راهکارهای مؤثر علیه این گروه و ادامه حیات آن خواهد بود، اما هیچ‌گونه سازوکاری بین‌المللی برای اجرایی کردن این تحریم‌ها و نظارت بر آن‌ها وجود ندارد، ضمن این‌که در مورد تحریم علیه دولت اسلامی، هنوز هیچ فهرستی شامل سران و اعضای آن وجود ندارد تا

^۱ - Security Council/RES/2170 (2014).

جرایم بین‌المللی ارتكابی داعش، محاکم قضایی داخلی و بین‌المللی صالح به رسیدگی هستند؛ از یک سو، دادگاه‌های داخلی با اتکا بر اصل صلاحیت جهانی می‌توانند مرتکبان و مسؤولان جرایم مزبور را مورد تعقیب و مجازات قرار دهند و از سوی دیگر، با حصول شرایطی دیوان کیفری بین‌المللی می‌تواند صلاحیت خود را بر این جرایم اعمال نماید (طلعت، ۱۳۹۴: ۱۰۷).

علاوه بر این گزارش‌های متعدد و مستندی در رابطه با حمایت برخی دولت‌های منطقه از فعالیت‌های این دولت در عراق و سوریه وجود دارد. بنابراین در کنار اقدامات فاجعه‌بار دولت اسلامی در قتل‌های بی‌هدف، تخریب اماکن غیرنظامی و ارباب و به قحطی‌کشاندن غیرنظامیان و درنهایت شکنجه و آواره‌سازی غیرنظامیان در عراق و سوریه، مصادیق روشنی از جرایم علیه بشریت و نسل‌کشی هستند که در این راستا دولت‌های تشکیل‌دهنده و امیان تسلیحاتی و مالی این دولت، در کنار عوامل مباشر این جرایم، از نظر حقوق بین‌الملل و مقررات عام‌الشمول بشردوستانه دارای مسؤولیت می‌باشند (Rothkopf, 2019: 286). از آنجایی که طبق قطع‌نامه‌های ۱۲۶۹ و ۱۳۷۳ شورای امنیت سازمان ملل متحد، اعمال و اقدامات گروه‌های مذکور به سبب تأثیرات اقدامات جنایتکارانه این قبیل گروه‌های مجرمانه در سه سطح داخلی، منطقه‌ای و بین‌المللی از سوی این شورا محکوم شده است.

شورای امنیت ملل متحد در ۱۲ فوریه ۲۰۱۵ با صدور قطع‌نامه ۲۱۹۹ که براساس فصل هفتم منشور ملل متحد و به اتفاق آرای اعضا به تصویب رسید، از دولت‌های عضو ملل متحد خواست اقدامات مؤثری برای جلوگیری از تأمین مالی دولت اسلامی در عراق و سوریه که از طریق تجارت نفت، قاچاق اموال باستانی و ما به ازای گروگان‌ها و همچنین دریافت کمک‌های مالی فراهم می‌شود، اتخاذ کنند. شورا تأکید کرد که تجارت مستقیم یا غیرمستقیم نفت و پالایش محصولات نفتی و مواد مربوطه، موضوع قطع‌نامه ۲۱۶۱ (۲۰۱۴) شورا است که دولت‌ها را ملزم می‌کند تضمین کنند اتباع و ساکنانشان منابع مالی یا اقتصادی را در دسترس دولت اسلامی یا دیگر گروه‌های مجرمانه قرار نمی‌دهند. شورا با محکومیت تخریب میراث

پیشگیری از سرزیرشدن جنگجویان خارجی به عراق و سوریه به کار گیرند، به‌علاوه، از هرگونه تأمین مالی برای اقدامات مجرمانه پیشگیری نموده و مانع از فراهم‌شدن حمایت‌های مالی از گروه‌های مجرمانه مذکور شوند. همچنین شورای امنیت از سایر دولت‌ها خواسته تا هیچ‌گونه دارایی مالی یا منابع اقتصادی مستقیم و غیرمستقیم در اختیار گروه‌های مجرمانه مذکور قرار ندهند و شهروندان خود را نیز از هرگونه کمک یا خدماتی در این زمینه منع کنند.

مطابق مفاد مقرر در قطع‌نامه ۲۱۷۰ شورای امنیت، ضمن محکومیت هرگونه مبادله مستقیم یا غیرمستقیم با گروه‌های مجرمانه، بر قرارگرفتن مجرمین در فهرست تحریم‌ها تأکید شده است. همچنین این قطع‌نامه ضمن ابراز نگرانی درباره استفاده از وسایل نقلیه، از جمله هواپیما برای انتقال طلا و دیگر اقلام باارزش و منابع اقتصادی برای فروش در بازارهای بین‌المللی در نواحی تحت کنترل دولت اسلامی، اقدامات خاطیان را سبب انسداد دارایی آنان برشمرده است و این‌که شورای امنیت برای مهار مرتکبان جنایت‌های بین‌المللی و عدم تسری آن به سایر کشورهای جهان در چهارچوب حقوقی و اجرایی قطع‌نامه ۲۱۷۰ شورای امنیت از محتوای دو قطع‌نامه ۲۱۶۰ و ۲۱۶۱ که طالبان، القاعده، تکفیری‌ها و النصره را هدف قرار داده است، پیروی کرده و تحریم را به‌عنوان ابزار مشترکی در هر سه قطع‌نامه برای کنترل، تضعیف و محدودیت گروه‌های مجرمانه به کار گرفته است.

دولت اسلامی شام و عراق مرتکب جرایم بسیاری در سوریه و عراق شده است. برخی از نهادها و کمیسیون‌های حقوق بشری اظهار داشته‌اند که این گروه تروریستی با اقدامات غیرانسانی و شنیع خود چون قتل، نابودسازی، به بردگی گرفتن، انتقال یا اخراج اجباری، شکنجه، نقض‌های فاحش کنوانسیون‌های ژنو و سایر قواعد مربوط به حقوق بین‌الملل بشردوستانه و نابود کردن تمام یا بخشی از یک گروه ملی، قومی، نژادی یا مذهبی، مرتکب جرایم علیه بشریت، جرایم جنگی و نسل‌زدایی شده است. این جرایم مصداق بارز جرایم بین‌المللی هستند. مبارزه با مرتکبان و عاملان چنین جنایاتی مستلزم عدالت کیفری است که هدف آن تعقیب و مجازات مجرمان است. با توجه به

اثبات جرایم ارتكابی توسط دولت اسلامی، موضوع چندان پیچیده‌ای نیست که یک کمیته حقیقت‌یاب درصدد بررسی ابعاد گوناگون موضوع و تحقیقات لازم باشد. اساسنامه رُم به صراحت جرایم ارتكابی را پیش‌بینی کرده و مؤثرترین راهبرد برای تعقیب کیفری این جرایم مطابق اساسنامه، آن است که شورای امنیت سازمان ملل متحد این موضوع را درخواست کند تا با این درخواست، کشورهایی که معاونت و مشارکت کرده‌اند، تحت تعقیب کیفری قرار گیرند.

طبق اساسنامه رُم، دیوان کیفری بین‌المللی می‌تواند صلاحیت شخصی خود را بر مجرمان ادعایی که اتباع یک دولت عضو هستند، اعمال کند، حتی در مواردی که صلاحیت سرزمینی وجود ندارد.

دیوان کیفری بین‌المللی، یک نهاد بین‌المللی دائمی و مستقل است که حسب ماده ۵ اساسنامه، نسبت به چهار دسته جرائم یعنی جنایت نسل‌کشی، جنایات علیه بشریت، جنایات جنگی و جنایت تجاوز ارضی، در سرزمین یا توسط اتباع دولت‌های مشمول صلاحیت دیوان، ارتکاب یابند، می‌تواند اعمال صلاحیت نماید. نظر به ارتکاب جنایات فجیع و هولناک توسط اعضای دولت اسلامی در قلمرو سرزمین دولت‌های عراق و سوریه که علی‌الظاهر به لحاظ موضوعی می‌تواند تحت صلاحیت دیوان باشند. بنابراین، امکان به‌کارگیری راهکارهای قضایی، دیوان کیفری بین‌المللی را در رسیدگی به جنایات دولت اسلامی به‌عنوان یکی از مهم‌ترین گروه‌های سلفی تکفیری مورد تحقیق قرار داده و به این نتیجه رسیده است که با توجه به اساسنامه دیوان و با توجه به ناتوانی محاکم داخلی صلاحیت‌دار، دیوان کیفری بین‌الملل هم از حیث صلاحیت جهانی و هم از حیث صلاحیت تکمیلی از صلاحیت رسیدگی به جنایات ارتكابی از سوی دولت اسلامی برخوردار است (وجدانی فخر و طهماسبی، ۱۴۰۱: ۹۴).

افزون بر این، در چهارچوب حقوق بین‌المللی کیفری مخاصمات ارتكابی در عراق و سوریه هریک مخاصمات غیربین‌المللی محسوب می‌شوند و باتوجه به این که برخی از قواعد مذکور در اسناد حقوق بشر دوستانه جنبه عرفی داشته‌اند، هرگونه تخلف از معیارهای عرفی مربوطه می‌تواند جنایت جنگی یا جنایت علیه

فرهنگی در عراق و سوریه به‌ویژه به‌وسیله دولت اسلامی و جبهه النصره از دولت‌ها خواست با همکاری اینترپل، یونسکو و دیگر سازمان‌های بین‌المللی از تجارت غیرقانونی اشیایی که حیث فرهنگی، علمی و مذهبی ارزشمند هستند و طی مخاصمات مسلحانه از کشور اصلی‌شان خارج شده‌اند، جلوگیری کنند.

جرایم ارتكابی از سوی دولت اسلامی به وضوح در مواد ۵ تا ۹ اساسنامه رُم پیش‌بینی شده است. بدون تردید اقداماتی که توسط دولت اسلامی در حال انجام است، در شمول جرایم موضوع ماده ۵ اساسنامه دیوان قرار می‌گیرد، جرایمی همچون اعدام‌های دسته‌جمعی و سوءاستفاده جنسی و تجاوز و همچنین شکنجه و نسل‌کشی از سوی نیروهای دولت اسلامی، ولکن دیوان برای پیگیری این جرایم باید قادر به اعمال صلاحیت خود باشد. در چهارچوب مفاد مقرر در ماده ۷ اساسنامه، دولت اسلامی مرتکب جرایم علیه بشریت و براساس ماده ۸ مرتکب جرایم جنگی شده‌اند.

جنایات‌های بین‌المللی مطابق قواعدی در چهارچوب تعریف جنایات علیه بشریت مقرر در ماده ۷ اساسنامه قرار می‌گیرد. بر این اساس، جنایات‌های بین‌المللی که به میزان کافی گستره و سازمان‌یافته و در راستای پیشبرد سیاست دولتی یا سازمانی باشند، می‌تواند در چهارچوب تعریف جنایات علیه بشریت قرار گیرد، البته این رویکرد با موانعی جدی روبه‌رو است، از جمله این که از ارکان جنایات‌های بین‌المللی، قصد اشاعه رعب، هراس، وحشت یا مرعوب‌ساختن جمعیت و یا وادار ساختن دولت یا سازمان بین‌المللی برای ارتکاب فعل یا ترک فعل است؛ اگر قرار بود در چهارچوب ماده ۷ با جنایات‌های بین‌المللی مقابله شود، هیچ گزارش خاصی از این معیار اخذ نمی‌شد.

به استناد اصول کلی که در مواد ۲۲ به بعد اساسنامه وجود دارد، هرگونه معاونت و مشارکت با این دولت جرم محسوب می‌شود. با این تفاسیر اصل جرمی که دولت اسلامی در حال ارتکاب آن است و نیز معاونت و شراکت با آن‌ها در زمره جرایم علیه بشریت محسوب می‌شود و مرتکبان این جرم و معاونان و مشارکت‌کنندگان در این جرم نیز قابل تعقیب و پیگیری هستند.

از ظرفیت‌های موجود در نظام حقوق بین‌المللی به آسیب‌شناسی، اصلاح و بازنگری هنجارها، جلب نماید.

ائتلاف میان حقوق‌دانان و به‌کارگیری ظرفیت‌های دکترین حقوقی در تکمیل و اصلاح قواعد و اصول متقن حقوق بین‌المللی و برقراری ارتباط قواعد موجود به قواعد متناسب و مطلوب، نتایج مناسبی از سازوکارهای جامعه حقوقی است که نشان می‌دهد این قشر از نخبگان با حفظ موقعیت پیشرو در قاعده‌سازی بین‌المللی، می‌توانند ایجاد مسیر سازگار با اهداف صلح جهانی و بایسته‌های کرامت انسانی در رویارویی با پدیده‌هایی باشند که ساختارهای رسمی بین‌المللی به دلیل ملاحظات سیاسی و امنیتی، از کنش مناسب در قبال آن‌ها ناتوان مانده‌اند.

پیگیری ابعاد حقوق کیفری مقابله با جنایت‌های بین‌المللی و نقض حقوق بشر و حقوق بشردوستانه نیز هرچند آستانه بالایی از هم‌گرایی و توافق در جامعه بین‌المللی را نیاز دارد، اما از مسائل اولویت‌دار در تأمین صلح و امنیت بین‌المللی و مقابله با جنایت‌های بین‌المللی دولت اسلامی به‌نظر می‌رسد. انتظار می‌رود که شبکه سازمان‌های مردم‌نهاد مرتبط با صلح، حقوق بشر و بشردوستانه و همچنین نخبگان، رسانه‌ها و مجامع حرفه‌ای، مسیر ادراک جهانی از جنایت‌های بین‌المللی در منطقه و ماهیت مجرمانه دولت اسلامی را تسهیل نموده، ائتلاف‌های مدنی و نخبگی برای برقراری صلح و مقابله با جنایت‌های بین‌المللی را در سطح جهانی پیگیری نمایند.

ملاحظات اخلاقی: موارد مربوط به اخلاق در پژوهش و نیز امانت‌داری در استناد به متون و ارجاعات مقاله تماماً رعایت گردید.

تعارض منافع: تدوین این مقاله، فاقد هرگونه تعارض منافی بوده است.

سهم نویسندگان: نگارش مقاله منفرداً توسط نویسنده انجام گرفته است.

تشکر و قدردانی: از تمام کسانی که بنده را در تهیه این مقاله یاری رسانده‌اند، سپاسگزارم.

بشریت محسوب شود و مرتکبین و حامیان جنایات اخیر در عراق و سوریه مسؤولیت کیفری پیدا می‌کنند. از این‌رو، می‌توان اقدامات دولت اسلامی را منطبق با تعریف نسل‌کشی برابر آنچه در ماده ۱ کنوانسیون نسل‌کشی مقرر شده است قلمداد نمود و خواهان اقدامات حقوقی مؤثر در سطح جهانی برای پیشگیری از استمرار جرایم ارتكابی این دولت شد (Lambert, 2017: 74-75).

تأسیس یک محکمه کیفری مختلط در سوریه بسترساز مقابله با بی‌کیفری و اجرای عدالت در فقدان محاکمه در دادگاه‌های داخلی سوریه و دیوان خواهد بود. یکی از ویژگی‌های این محاکم ترکیب قضاوت و پرسنل ملی و بین‌المللی است، به‌شکلی که قضاوت و مشاوران بین‌المللی می‌توانند در کنار کارمندان داخلی کار کنند. در واقع مشارکت قضاوت بین‌المللی نه‌تنها باعث می‌شود که قضاوت این دادگاه در فرض تشکیل از درجه تخصص بیشتری برخوردار باشند، بلکه سبب می‌شود رعایت اصل بی‌طرفی در دادرسی بهتر تضمین گردد.

نتیجه‌گیری

آنچه در راستای پیشگیری، مقابله و سرکوب کلیه اشکال و گونه‌های جنایت‌های بین‌المللی در درجه اول اهمیت قرار می‌گیرد، اتخاذ سیاست کیفری اصولی در مواجهه با این پدیده ضدبشری است. از این‌حیث، کنترل جنایت‌های بین‌المللی به جهت فقدان شناخت کافی از حیث ماهیت و همچنین نتایج ناشی از عدم ارائه تعریفی حقوقی و مورد پذیرش جامعه بین‌الملل، دشوار به‌نظر می‌رسد. بنابراین، لازم است در ابتدا دولت‌ها برای پیشگیری و مبارزه اثربخش در مواجهه با جنایت‌های بین‌المللی دولت اسلامی در مقررات داخلی خود تدابیر جدیدی را اتخاذ نمایند و سپس برای مقابله ثمربخش با اقدامات مزبور نسبت به تدوین و تصویب اسناد بین‌المللی مؤثر همت گمارند.

استمرار آزادی عمل دولت اسلامی به‌لحاظ نبود واکنش بین‌المللی هماهنگ و مبتنی بر حاکمیت قانون، هرچند آمیخته با مسائل بغرنج سیاسی و امنیتی است، اما یک نگرانی عمده برای چشم‌انداز حقوق بین‌المللی و حاکمیت قانون در منطقه خواهد بود. از این‌رو، جامعه حقوقی می‌تواند با استفاده مناسب

- وجدانی‌فخر، عطیه و طهماسبی، جواد (۱۴۰۱). «بررسی وضعیت جنایات ارتكابی توسط داعش و صلاحیت دیوان کیفری بین‌المللی». *حقوق و مطالعات سیاسی*، ۲(۲): ۹۴-۱۰۸.

ب. منابع انگلیسی

- Addamah, S. (2014). "MENA: Arab league accuses ISIS of crimes against humanity", <https://medafricatimes.com/3105-mena-arab-league-accuses-isis-of-crimes-against-humanity.html>.

- Cuyckens, H (2021). "Foreign fighters and the tension between counterterrorism and international humanitarian law: A case for cumulative prosecution where possible". *International Review of the Red Cross*, 103: 581-603.

Lambert, H (2017). "Temporary Refuge from War: Customary International Law and the Syrian Conflict". *International and Comparative Law Quarterly*, 66(3): 63-85.

- Ogunnowo, O & Chidozie, F (2020). "International Law and Humanitarian Intervention in the Syrian Civil War: The Role of the United States", *SAGE Open*, April-June, <https://journals.sagepub.com/doi/pdf/10.1177/2158244020919533>

- Richard, B (2014). "Foreign Fighters in Syria", Soufan Group, June 2014, available at: www.jstor.org/stable/resrep10783, p. 9.

- Rothkopf, I (2019). "International Humanitarian Law and Non-State Practice in Armed Conflict: Combatant's Privilege and Kurdish Fighters in Syria Get Access Arrow". *Journal of Conflict and Security Law*, 24(2): 274-291.

تأمین اعتبار پژوهش: این پژوهش بدون تأمین اعتبار مالی سامان یافته است.

منابع و مأخذ

الف. منابع فارسی

- احمدی‌نژاد، مریم (۱۴۰۲). «جنایات داعش علیه زنان و کودکان از منظر حقوق بین‌الملل و نقض شهید سلیمانی در مقابله با آن». *زن در توسعه و سیاست*، ۲۱(۲): ۴۰۷-۴۴۳.

- خندق، نجله (۱۴۰۲). «ظهور داعش و نقش آمریکا و تأثیرات آن بر معادلات منطقه‌ای». *سیاست دفاعی*، ۳۲(۳): ۱۷۶-۱۵۱.

- داوند، محمد و محمدکاظم سام‌دلیری (۱۴۰۱). «تحلیل تهدیدات گروه تروریستی - تکفیری داعش در محیط پیرامونی جمهوری اسلامی ایران تا ۱۴۰۴ (مطالعه موردی: عراق)». *امنیت ملی*، ۱۲(۴۵): ۲۰۷-۲۳۸.

- زرنگار، احسان (۱۳۹۸). «تحلیلی بر قابلیت اعمال حقوق بین‌الملل بر اعمال داعش». *قضاوت*، ۱۹(۹۹): ۲۳۸-۲۱۱.

- - ساعدی، بهمن، آرش‌پور، علیرضا و فرزنامی‌نسب، عبدالرضا (۱۳۹۹). «مخاصمه مسلحانه عراق: تحلیل اقدامات ارتكابی داعش از منظر حقوق بین‌الملل بشردوستانه و حقوق بین‌الملل کیفری». *مطالعات حقوق عمومی*، ۵۰(۲): ۸۰۹-۸۳۶.

- شفاعت، محمدرضا، امام‌جمعه‌زاده، سیدجواد و مسعودنیا، حسین (۱۴۰۰). «بررسی عوامل و زمینه‌های مؤثر بر امکان ظهور دوباره داعش در عراق». *مطالعات بین‌المللی*، ۱۸(۲): ۱۱۹-۱۰۱.

- طلعت، آرمین (۱۳۹۴). «جرایم ارتكابی داعش در پرتو عدالت کیفری». *پژوهش‌های حقوقی*، ۱۴(۲۸): ۱۰۷-۱۳۲.

- لسانی، سیدحسام‌الدین و یدائی‌امنا، محسن (۱۳۹۴). «امکان رسیدگی به جنایات داعش در دیوان کیفری بین‌المللی از دیدگاه حقوق بین‌الملل». *سیاست خارجی*، ۲۹(۴): ۵۱-۷۹.

- نصیرزاده، محمد و محمدعلی‌پور، فریده (۱۴۰۱). «تروریسم و حقوق شهروندی زنان اروپایی داعش در اردوگاه‌های سوریه». *مطالعات سیاسی جهان اسلام*، ۱۱(۴): ۱۰۵-۱۲۹.